

КРАЉЕВИНА СРБИЈА

АУСТРОУГАРСКА ЗВЕРСТВА

ИЗВЕШТАЈ

R. A. REISS, D. Sc.

АУСТРОУГАРСКА ЗВЕРСТВА

Сегменти извештаја поднесених
србској влади о зверствима која
је аустроугарска војска починила
за време првог упада у Србију
1914. године, а који су обраћени
од стране професора универзите-
та у Лозани Арчибалда Рајса

*Приредили за штампу:
Братство манастира Свете Тројице
Припрема за штампу:
Дејан Радојковић-Дејми*

*Издавач:
Манастир Свете Тројице под Овчаром*

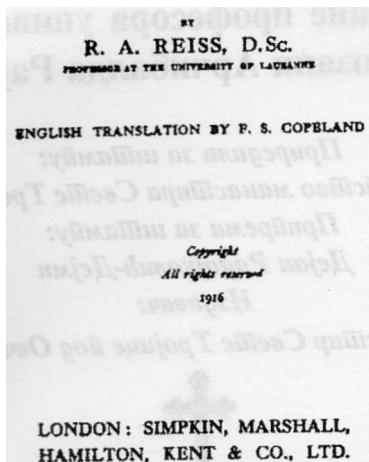
R. A- REISS, D. Sc. (1916) Report upon the atrocities committed by the Austro-Hungarian army during the first invasion of Serbia. Submitted to the Serbian government. London: Simpkin

THE KINGDOM OF SERBIA

REPORT

UPON THE ATROCITIES COMMITTED BY THE
AUSTRO-HUNGARIAN ARMY DURING THE
FIRST INVASION OF SERBIA

SUBMITTED TO THE SERBIAN GOVERNMENT

АУСТРОУГАРСКА ЗВЕРСТВА ИЗВЕШТАЈ

Р.А. PAJC

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

У монструозном походу аустроугарске војске који је трајао од 12. до 24. 08.1914. године, католочки и германски Беч обелоданио је своје намере и циљеве.

Испуњени расном и верском мржњом, вођени идејом да „Србија мора да цркне - "Serbien muss sterben", Аустријанци су заједно са припадницима других народа у својим редовима починили нечуvena зверства.

О суровом страдању српског народа у Првом светском рату, о његовој патњи и борби за опстанак у времену погинућа и нестанка остало је много писаних докумената. Нека од њих у име „виших циљева“ годинама нису угледала светлост дана. У Краљевини Југославији то је учињено због „мира у кући“, у Авнојевској због погрешног поимања и тумачења појма братства - јединства.

Требало је да прође 80 година, да се србски народ по трећи пут у овом веку суочи са несрећом и правом на опстанак, па да се обелодане записи о злочинима починењим током Првог светског рата.

Пред нама је један део таквог документа, боље речено, Извештај професора Арчибалда Рајса, сведока зверства која је аустроугарска војска почини-

ла почетком овог века приликом свог првог упада у Србију 1914. године. Професор Арчибалд Рајс је цео Извештај доставио априла 1915. године председнику владе Србије господину Николи Пашићу, у тренутку када је судбина земље била неизвесна и када се није знало у каквом ће се међусобном односу после рата наћи балкански народи, посебно они на иросторима Аустроугарске монархије. Извештај је штампан на енглеском језику и објављен у Лондону 1916. године.

Из извештаја професора Рајса јасно се уочава да је семе мржње посејано у врховима Аустроугарске монархије и уз свесрдну помоћ Ватикана и аустријске, бугарске и немачке штампе. Индоктринирани аустријски официри, често и словенског порекла, ширили су лажи о Србима и србским војницима представљајући их као варваре, дивљаке, пљачкаше и убице.

Међутим, из изјава и сведочења аустријских и србских војника и заробљеника сазнајемо праву истину. Срби су се борили часно и витешки, поштујући хуманитарно право, достојанство и међунаредне конвенције о поступању са ратним заробљеницима. То је, највероватније, један од разлога што је професор Арчибалд Рајс заволео србског војника до обожавања и што је о србском народу ширио истину по свету. Од 1914. до 1918. написао је неколико књига и око 800 чланака о Србима који су снажно одјекнули и пробудили савест човечанства. Његов ратни дневник из 1918. године је бескрајна читуља

Србима и опомена свету због суврехих и страшних злодела.

На крају да још једном истакнемо да се у овој брошури налазе само сегменти из истоимене књиге која је издата од стране Дечијих Новина из Горњег Милановца. Сама књига је оригинални превод и представља у целости вредан доказни материјал о геноциду извршеном над срbsким народом у Мачви и Подрињу крајем лета 1914. године.

ПРЕДГОВОР ЛОНДОНСКОМ ИЗДАЊУ ИЗ 1916. ГОДИНЕ

Варварске методе ратовања и свирепост према цивилном становништву окупиране земље које је немачка војска примењивала у Белгији, верно су опонашали њени аустријски савезници у Србији. Ова истраживања и извештај истакнутог научника (који је поред тога остао неутралан) заправо доказују да су „пријатан аустријски народ“ и „поносна и витешка мађарска раса“ имали неславну част да премаше у бестијалности, ако је то уопште могуће, и своје пруске пријатеље.

Материјал за извештај професор Рајс је прикупио на лицу места током септембра, октобра и новембра 1914. године. Он је непотпун с обзиром да је у то време велики део Србије још увек био окупиран, па је у том делу било немогуће приступити истрази. Осим тога, пошто су многи цивили побегли са опустошеш-

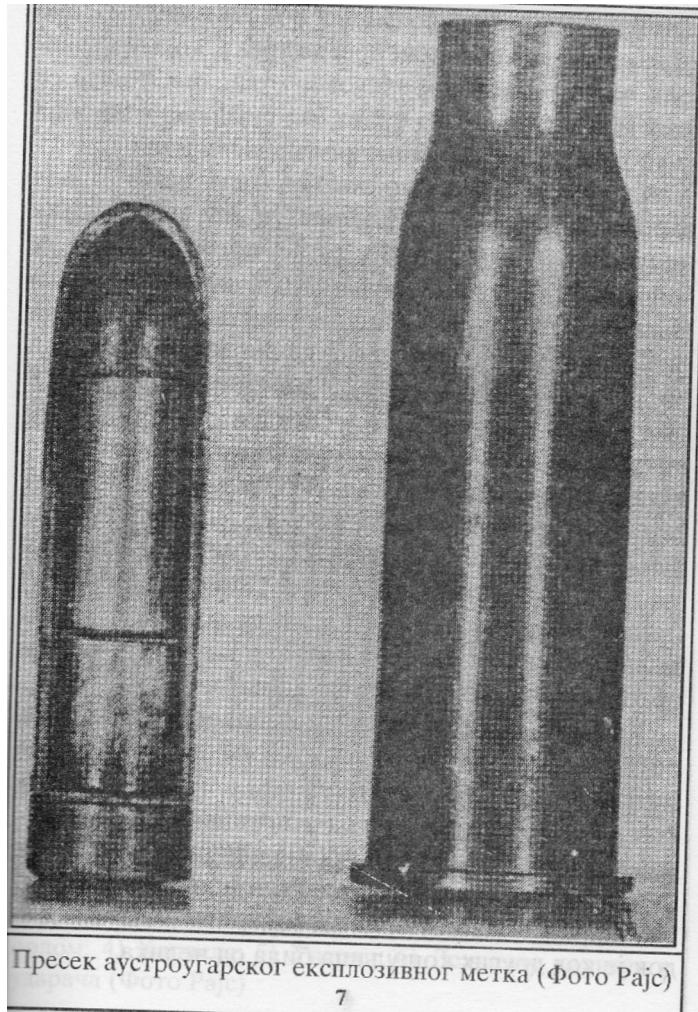
них подручја, било је немогуће прецизно утврдити број жртава. Из тих разлога штета која је нанесена приликом прве аустроугарске инвазије много је већа, а број жртава премашује бројку која се у извештају наводи.

Ипак, упркос томе, извештај професора Рајса представља веома вредан доказни материјал за историју криминалног аспекта европског рата, јер садржи чињенице које су верификоване на лицу места, непосредно после евакуације са територије коју су Аустроугари освојили и које су експерти вични методама модерног техничког истраживања, успешно средили.

СЕГМЕНТИ ИЗ ИЗВЕШТАЈА О ЗВЕРСТВИМА КОЈА ЈЕ АУСТРОУГАРСКА ВОЈСКА ПОЧИНИЛА ПРИЛИКОМ ПРВОГ УПАДА У СРБИЈУ

* ЕКСПЛОЗИВНА ЗРНА *

После пораза Аустријанаца на Јадру и Церу, србски војници су, враћајући се са фронта, причали да би чим непријатељ испали пушку на њих, чули две детонације, тј. оштар прасак при поласку зрна из пушке и другу детонацију која понекад као да се чула иза, а понекад испред њих. Ова загонетка је убрзано решена. У фишеклијама аустријских ратних заробљеника пронађени су мечи који су били, по сг.

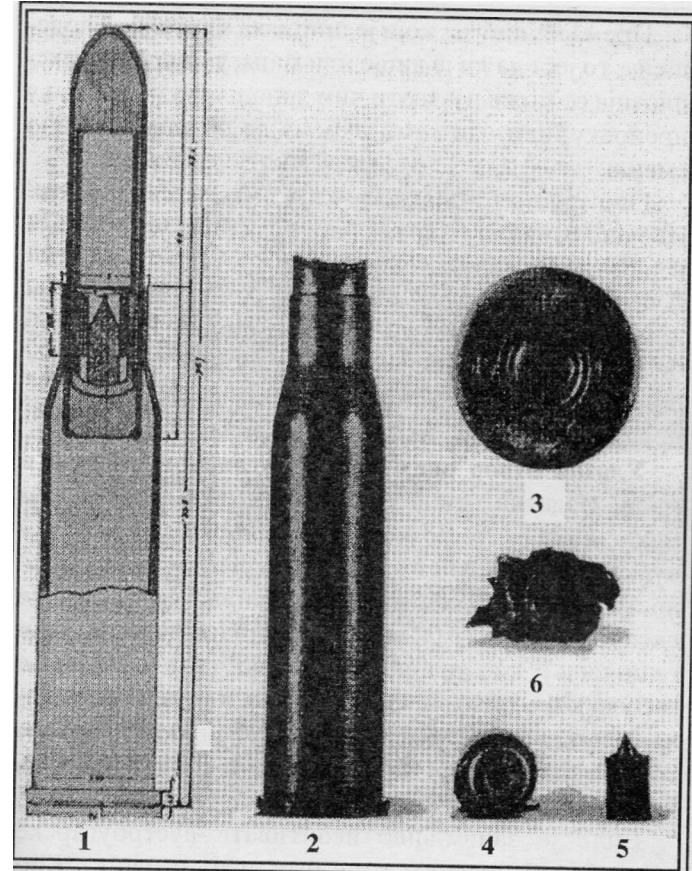

Пресек аустроугарског експлозивног метка (Фото Рајс)

љном изгледу, потпуно слични обичним мецима. ако се изузме једна црна или црвена трака, која је обавијала чауру. Приликом њиховог отварања, могло се констатовати да су то права експлозивна зрна, чија је употреба забрањена ратним конвенцијама.

Касније је србска војска налазила не само код заробљеника, већ је пленила и читаве сандуке напуњене њима. Осим тога, пронађени су и митраљески реденици потпуно напуњени мецима са експлозивним зрнима. Остали митраљески реденици били су напуњени на следећи начин: прво је смештено 15 метака са експлозивним зрнима, затим 10 обичних. потом опет два експлозивна, па десет обичних и тако даље. Ови мечи су смештени у картонске кутије сличне обичним картонским кутијама које су се у Аустријској војсци користиле за чување 10 метака (2 оквира са по 5 метака). На етикетама ових кутија била је одштампана ознака "**Einschusspatronen**" (мечи за нишање). Ова зрна су потицала из државне фабрике у Велерсдорфу код Беча. Аустријски орао је био уочљив на основици чауре.

Као што смо већ рекли, спољашност ових метака потпуно је слична спољашности обичних метака, само што су први обележени црном или црвеном траком на око 3 центиметра од основице чауре. Штавише, врх неких од ових метака је обичан, док су неки имали мали спљоштени продужетак. Мечи са обичним врхом имали су зрна са бакарном кошуљицом. док је код других кошуљица била од челика.

1) Скица метка са експлозивним зром; 2) Чаура за барут; 3) Основна чаура са годином 1912. и аустријским орлом; 4) Каписла; 5) Ударач; 6) Лежиште каписле и ударача (Фото Рајс)

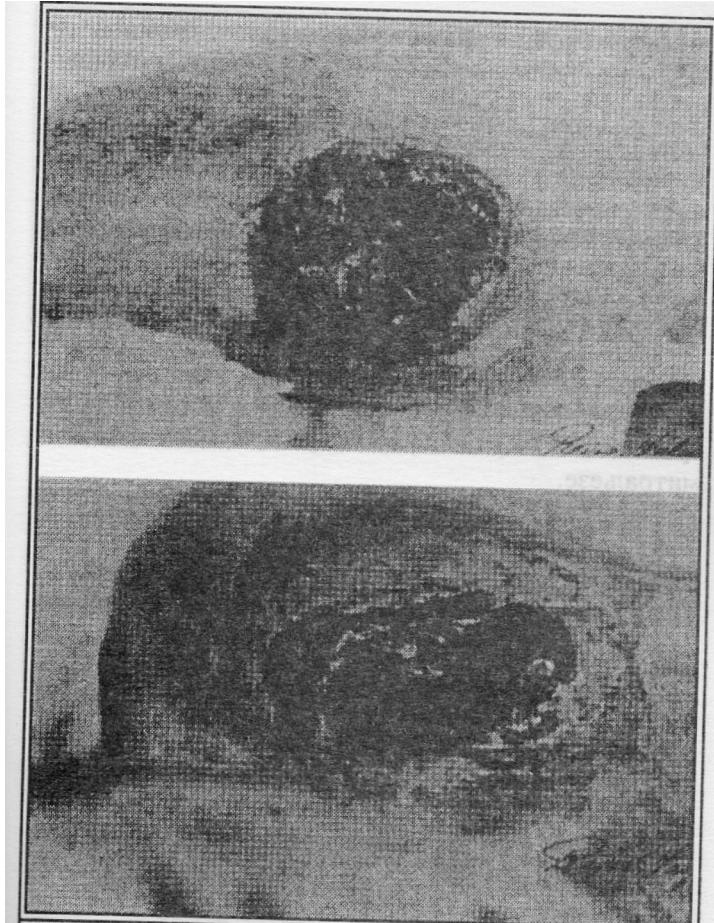
Према начину на који је шипчана клизалица подешена, то јест да ли је више или мање учвршћена, експлозија се може изазвати чим зрно наиђе на најмању препреку, или чак само ако му се брзина значајно смањи.

Ово зрно с тога јасно показује све карактеристике експлозивних зрна, која су досад била употребљавана само на лов на дебелокошце.

Аустроугарске трупе користиле су ова зрна приликом отварања ватре на србске војнике. Често сам био у прилици да видим ране проузроковане њима, било у болницама, или на боиштима у амбулантама првих линија.

Улазни отвор ових рана је, углавном, обичан и мали. Излазни отвор је, међутим, веома велики, а мека ткива су често истурена напоље у облику печурке. Унутрашњост ране је растргнута, а погођене кости су изломљене на ситнупарчад. Зрно, које је експлодирало у телу, распрунто је и његови делићи се понашају као шрапнел. Коначно, ту је и деловање гасова, који увећавају рану и ломе кости. Ове су ране, с тога, веома озбиљне. Уд погођен експлозивним зрном скоро се увек мора ампутирати. Рана на глави или трупу је готово без изузетка смртоносна.

Било је занимљиво испитивати аустроугарске ратне заробљенике о томе шта знају о овом "Einschusspatronen" мецима. Зато сам кренуо са испитивањем великог броја заробљеника и на следећим страницама сам дословно цитирао неке од одговора

Ране изазване експлозивним мецима. Излазни отвори (у облику печурке). (Фото Рајс)

које сам добио. Имена Аустријских војника су замењена бројевима и одговарају именима у оригиналном извештају предатом председнику владе Србије.

Бр. 1. из 26. пука тврди да је добио десет "Einschusspatronen" метака на основу тога што је добар стрелац. Било им је дозвољено да их испаљују приликом патролирања да би одредили удаљеност. Било им је забрањено да их испаљују на појединца, али им је дозвољавано да то чине на веће групе.

Бр. 2. из 28. линијског пука изјављује да су добри стрелци н подофицири добијали по десет "Einschuss - patronen". То су била једина зрна употребљавана за митраљезе.

Бр. 3. из 28. пука истиче да су само командри оделења снабдевани са по једним картонским паковањем које је садржавало десет "Einschusspatronen". Било им је наређено да их испаљују само ноћу због црвеног светла које су ови мечи производили.

Бр. 4, из 26. пука тврди да су сва оделења била снабдевена "Einschusspatronen" , али да је предност давана добрым стрелцима и подофицирима. Имали су наређење да их обавезно употребљавају на раздаљини од 1.000 метара. Командујући официр, на коњу, указао му је на дејство ових метака, говорећи „Видиш шта могу ови мечи“. Сви су изјавили да су то дивни мечи.

Бр. 5, из 68. пука тврди да је добио још "Einschusspatronen" метака у Осијеку.

Рана изазвана експлозивним метком. Доле улазни,
горе излазни отвор (Фото Рајс)

Бр. 6, из 28. ландверског педашидијског пука, студент медицине казује: „Посматрао сам дејство експлозивних зрна на србским рањеницима. Рана на стопалу је имала огроман излазни отвор, а у стопалу је све било искидано и размрскано. У другом случају где је голењача била преломљена, улазни отвор је био врло мали, али је излазни отвор био заиста веома велики, а место отргнуто и подерано.“ Ово нису били једини случајеви које је видео, приметио је и многе друге.

Бр. 7. из 28. пука каже да је у његовој чети сваки поиофицир био снабдевен са по 30 "Einschusspatronen" метака и да су ова зrna служила за утврђивање опстојања. Њему лично није било наређено да их користи.

Бр. 8, из 2. босанског пука одговорно тврди да његов пук није никад добијао "Einschusspatronen". Зна да су ови мечи издавани аустријским и мађарским пуковима, нарочито добрим стрелцима.

Бр. 9, из 26. пука, пошто је био у војсци само два месеца није добио "Einschusspatronen" зrna. Добрим стрелцима давали су 10 - 20. Официри су им објашњавали да ова зrna експлодирају и да изазивају велике расцепе у људском телу стварајући веома озбиљне ране.

Бр. 10, инструктор 78. пука заробљен на Црном Врху (Планина Гучево) изјављује да је сваки други или трећи човек био снабдевен "Einschusspatronen" мечима. Његов друг је добио 10. Речено им је да ова

зrna експлодирају, али им није забрањено да их користе. Сведок бр. 10 није знао да су ране изазване овим зrnима тешке. Он потврђује да су "Einschusspatronen" метке користили, углавном, Немци и Хрвати из Франкове странке (владина странка у опозицији према коалиционим странкама).

Бр. 11, каплар из 28. ландверског пука није добио ниједан "Einschusspatronen" метак пошто је био месар и није се налазио на ватренoj линији. Међутим, другови су му говорили о њима и он је код њих видео зrna. Сваки од њих је имао по двадесет.

Бр. 12,16. пешадијски пук из Копривнице (Хрват) тврди да је био у бици на Церу. Од 15. септембра надпоручник Перц (Pertz) је издавао "Einschusspatronen" метке. „Стрелци“ и „изврсни стрелци“ су били снабдевени са по десет метака. По Перцовом упутству требало их је користити када би војници били сучељени са групама војника или србских цивила. Нису смели да их испаљују док им он не да знак. Перц им је рекао да су то експлозивни мечи. Бр. 12 је добио неколико комада, као и остали.

**Своје изјаве сличне садржине је дало
36 аустријских војника.**

БОМБАРДОВАЊЕ ОТВОРЕНИХ ГРАДОВА И УНИШТАВАЊЕ КУЋА

Бомбардовање отворених градова било је такође део плана аустроугарске „казнене експедиције“. Тако су бомбардовани Београд, Шабац и Лозница. Повсетио сам ова три града за време бомбардовања и утврдио сам следеће чињенице:

Београд. Био сам у Београду од 2. до 4. октобра 1914. по новом календару. До тог датума Аустријанци су бомбардовали град 36 дана и ноћи непрекидно. Мислим да нико неће покушати да оповргне чињеницу да је Београд отворен град, јер се стара турска тврђава не може сматрати модерним утврђењем. Она је само занимљив историјски споменик и ништа више. Ово, међутим, није никако одвратило Аустријанце да је жестоко бомбардују. Осим тога, ова тврђава је одвојена и налази се изван града. Током истраге био сам у могућности да утврдим да је гранатама циљано све без разлике на то да ли су по среди приватне куће, јавне зграде или фабрике. У то време је 640 приватних кућа и 60 државних и општинских зграда погођено пројектилима. (До краја јула 1915. укупан број зграда у Београду које су оштећене бомбардовањем достигао је 718). Међу грађевинама које припадају држави, граду и Круни, а које су оштећене бомбардовањем, приметио сам зграду Универзитета, затим Српски народни музеј, зграду Државне лутрије, железничку станицу, Др-

Београд: Народни музеј после бомбардовања

жавну фабрику дувана, Стари двор, Војну академију, Официрску кантину итд. Неке од ових зграда су само незнатно оштећене. Тако је штета нанесена Краљевском двору релативно мала, у односу на коњушнице које су озбиљније оштећене. Релативно мала штета нанесена је и Војној академији и Официрској кантини. С друге стране, Народни музеј је потпуно разорен, а Универзитет до те мере оштећен да ће бити немогуће обновити зграду. Државна фабрика дувана је у потпуности изгорела услед коришћења запаљивих граната такозваних „фугаса“. Зграда Лутрије је озбиљно оштећена, а Руско и Енглеско посланство погођено је аустријским гранатама иако су се шпанска и америчка застава виориле на њима. Чак је и Аустријски конзулат погођен две ма гранатама.

Нису поштећене ни болнице. Тако је Главна државна болница бомбардована у четири маха. Оштећени су управников кабинет, операцона сала хируршког одељења, која се налазила у специјалном павиљону у дворишту, као и одељење за умоболне. Што се тиче оштећења на приватним кућама, релативно их је велики број страдао. Неке су скоро потпуно срушене, док су неке прошли са малим оштећењима.

Испитао сам да ли се приватне куће оштећене или разорене бомбардовањем налазе у непосредној близини јавних зграда што би у извесној мери могло објаснити зашто су погођене. Са већим бројем ових ку-

ћа то није био случај. На основу овог посматрања дошао сам до закључка да су Аустријанци намерно рушили приватне куће.

Желим да скренем пажњу на чињеницу да су бомбардовани Универзитет, Народни музеј и друге установе. Хашка конвенција од 18. октобра 1907, коју је потписала и Аустроугарска, садржи следећу одредбу:

„Члан 27. Приликом опсада и бомбардовања морaju се предузети све потребне мере да би се поштеделе, што је могуће више, све зграде намењене богослужењу, уметности, науци и за хумане сврхе; сви историјски споменици, болнице и места где се окупљају болесни и рањени, под условом да се оваква места у исто време не користе у војне сврхе“.

У овом случају ове зграде нису коришћене у војне сврхе и нису се налазиле у непосредној близини било ког објекта чије је рушење било неопходно из стратешких разлога. Такође сам, мање или више, на сваком месту, примећивао трагове шрапнелског дејства. Универзитет и нарочито његове сале за предавање изрешетане су шрапнелским пројектилима. Сачувао сам одређен број ових пројектила као доказни материјал, као и комад дрвета клупе из сале за предавање физичких наука; овај комад је пробијен шрапнелом. На улицама велики број трагова шрапнелског дејства посебно имају приватне куће у Рајићевој улици и Улици краља Петра.

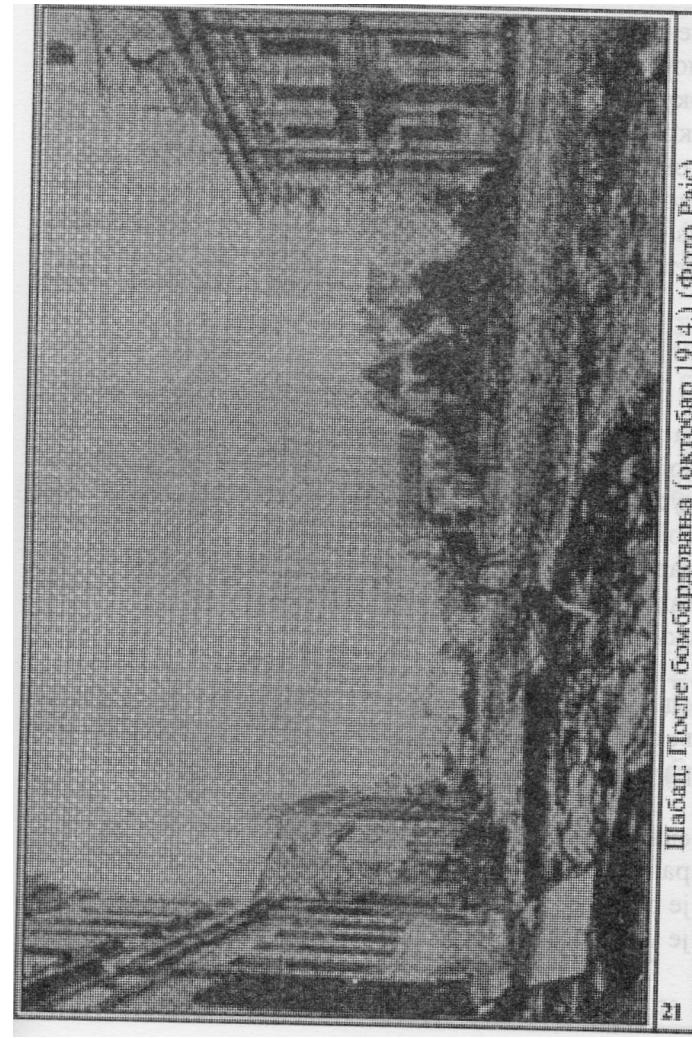
У модерном ратовању шрапнел се користи само

против непријатељских снага, а никада за бомбарђовање градова јер постоји ризик да страдају и цивили. **Коришћење ових направа за разарање наводи на закључак да су Аустроугари намерно нападали цивилно становништво Београда.**

Шабац: Био сам у Шапцу од 22. до 24. октобра по новом календару. Град су још увек бомбардовали Аустријанци. Центар града је скоро потпуно разорен обичним гранатама и запаљивим пројектилима. Градска четврт уз обалу Саве је посебно страдала, док су друге четврти према отвореним пољима мање оштећене. Порушено је или оштећено укупно 486 кућа. Много је кућа спаљено, а и за време мог боравка у граду, Аустријанци су непрестално слали фугасне гранате према центру града иако тамо више није било војника. Фасада и звоник главне цркве озбиљно су оштећени. Унутрашњост цркве је релативно мало страдала. Као што ће се видети у другом поглављу Шабац није био само изложен бомбарђовању, већ су га непријатељске трупе потпуно опљачкале док су кроз њега пролазиле.

Лозница: У Лозници сам приметио исту жестину разарања која ме је већ погодила у Шапцу. Док сам боравио у Лозници тамо није било војних снага, али је аустријска артиљерија ипак настављала да је бомбардује. Овде сам такође приметио примену фугасних граната. Много кућа је потпуно изгорело.

Војници аустријске војске запалили су безброж кућа. Како у граду тако и у селу. Ватром су уништава-

Шабац: Поглед на разорену градску четврт (октобар 1914.) (Фото Райс)

не куће без икакве стратеџиске потребе. У време моје истраге и то само у четири среза шабачког округа запаљено је 1658 зграда, то јест: 232 у поцерском срезу, 457 у мачванском срезу, 228 у азбуковачком срезу и 741 у јадарском срезу. Скоро све куће су сеоске. Као последица ових пожара 1748 породица из ова четири среза доведено је до крајњег сиромаштва.

МАСАКРИ НАД ЗАРОБЉЕНИМ ИЛИ РАЊЕНИМ ВОЈНИЦИМА

Аустроугарска војска је најчешће била одговорна за масакрирање заробљених или рањених српских војника. Ову чињеницу потврдила су ми сведочења аустријских затвореника, званични извештај српских војних власти, изјаве сведока, итд., и најзад документарни доказни фотографски материјал са места до-гађаја. Следеће цитиране изјаве дали су аустроугарски заробљеници:

Бр. 37, из 28. линијског пука, тврди да је недалеко од Крупња рањеног Србина, који је стењао испод дрвета, аустријски војник из 27. пука убио из револвера.

Бр. 38, из 78. пука, тврди да је фон Бунић, хрватски подофицир из 16. пука причао другима да му је рањени српски официр затражио помоћ. Подофицир је рекао да је обећао да ће одмах позвати лекара, али је уместо тога убио рањеног официра.

Бр. 39, каплар у 28. ландверском пуку изјављује да

Србски војници другог позива убијени у Јовановцу после предаје (13. и 14. пук)
Фотографија снимљена 25. августа 1914. године

су у Шапцу три мађарска војника (један командир оделења и два војника) довели једног заробљеног србског војника да би га стрељали.

Бр. 41, из 28. пешадијског пука, изјављује да су приликом прве инвазије аустријске трупе убијале све становнике и рањенике.

Бр. 42, командир оделења у 28. пешадијском пуку, сведочи да је поручник Милер (**Muller**) из трећег батаљона, девете чете његовог пука издавао наређења да се „докрајче“ србски рањеници, пошто није хтео да га они узнемирају.

Младен Симић, србски војник родом из Бобове, из 17. пешадијског пука, друге чете, другог батаљона рањен је у Костајнику. Тврди да је био у рововима са многим другим рањеним или убијеним. Аустријанци су убијали рањенике. Он се претварао да је мртвав и успео је да допузи на безбедно место. Приликом бегства, Аустријанци су пуцали у њега.

Командант првог србског пешадијског пука даје следећу изјаву дана 13. октобра 1914, забелешка О.бр. 280..

У близини реке Штипљан, Аустријанци су заробили око десет рањеника из 3. прекоброжног пука. Ране су им превијене. Када су Аустријанци видели да морају да напусте положаје због напада другог батаљона трећег србског пука, пуцали су у рањенике како би спречили Србе да их живе преузму. Људи су нађени мртви, али су им ране биле превијене.

Из моје истраге, дакле, следи да је било масакра

над србским заробљеницима и рањеницима. Није потребно овде детаљно износити шта се све дододило у Јовановцу, где се велики број војника другог позива, који су припадали 13. и 14. пуку Тимочке дивизије, предало Аустријанцима који су их потом масакрирали. Познате су чињенице везане за овај случај, осим тога, очигледан доказ о злочину пружају фотографије начињене на месту догађаја које ће увек бити сведочанство против овог чина који се коси са свим законима ратовања.

МАСАКРИ И ЗВЕРСТВА ПОЧИЊЕНИ НАД ЦИВИЛИМА

Нисам штедео напор да потврдим преступе које је аустроугарска војска починила над цивилним становништвом на освојеној територији. Трудећи се да то постигнем применио сам следеће методе: Испитивање аустроугарских заробљеника, испитивање србских сведока, како цивила тако и војника, анализу србских званичних извештаја које су ми војне власти ставиле на располагање и које сам прогледао са намером да дођем до статистичких података, као и анализу спискова које су саставиле цивилне власти које су за њих добијале податке од мене са лица места или су ми их саме достављале, и на kraју мој лични увиђај на местима где су масакри и зверства извршени.

Сведоке сам испитивао на лицу места и у већини

случајева они су били моји водичи на места у којима су се злочини додали. Тако ми је било омогућено да потврдим истинитост њихових изјава непосредним и личним увидом. Осим тога, потрудио сам се да помоћу поткрепљујућим доказа уверим себе у поузданост сведока и аутентичност чињеница које су биле преда мном.

Треба takoђе приметити да чак и у случајевима када су састављани званични спискови убијених и рањених, број жртава изгледа није дефинитивно утврђен; другим речима, мислим да је број жртава много већи од онога који се на списковима појављује-

Настојао сам, такође, да утврдим број случајева силовања која су извршили припадници окупаторске војске. Ово је био још тежи задатак од одређивања броја рањених. Добро сам упознат са општим осећањем људи у србском народу, када је реч о нападу на част породице и знам да је девојци која је силована немогуће или бар крајње тешко да се уда. Породице се труде да што боље сакрију несрећу која их је снашла због напастовања њихових жена. Отуда је апсолутно немогуће утврдити број жена изложених развратним нападима војника непријатељске војске.

Убеђен сам да је број силованих жена и младих девојака веома велики, а судећи по ономе што сам приликом истраге видео, мислим да не грешим у констатацији да су у многим окупираним селима готово

Заједничка гробница масакрираних цивила у Лешницама, десимично откопана

(Фото Раја)

све жене, од најмлађих до најстаријих, силоване. У вези са овим питањем прикупio сам и прикључио овом извештају одређени број изјава и типичних сведочења.

У овом поглављу ће те, пре свега, наићи на сведочења аустријских ратних заробљеника, која се по мом мишљењу могу сматрати веродостојним, с обзиром на то да дискредитују њихову сопствену војску.

Бр. 46, из 26. линијског пука, тврди да је извесни поручник Лазар (Maђар) са својих 80 војника убио најмање 30 мушкараца и жена. Људи из његове чете су видели како је улаз у једну кафану био закрчен полуспаљеним жртвама. Ово се догодило недалеко од Зворника (у селу Зулине).

Бр. 47, из 26. пука, тврди да је видео разбацане дељове људских тела, стопала, руке, главе, шаке итд...

Бр. 48, из 26. пука трећег позива, изјавио је да је људима било наређено да бајонетима избоду све што је живо, жене, мушкарце и децу без икакве разлике. Војник из 79. пука ми је рекао да су у близини Дреновца аустријски официри направили обруч од двадесет шесторо људи око једне куће да би потом спалили кућу и свих 26 жртава у њој.

Бр. 49, из 78. пука каже да је капетан Ајзенхут (Eisen hut) издао наређење да се у Србији поубија све што је живо. Мађари су тако опустошили сва села у Срему.

Мађари и Хрвати су били најгори, а њихови офи-

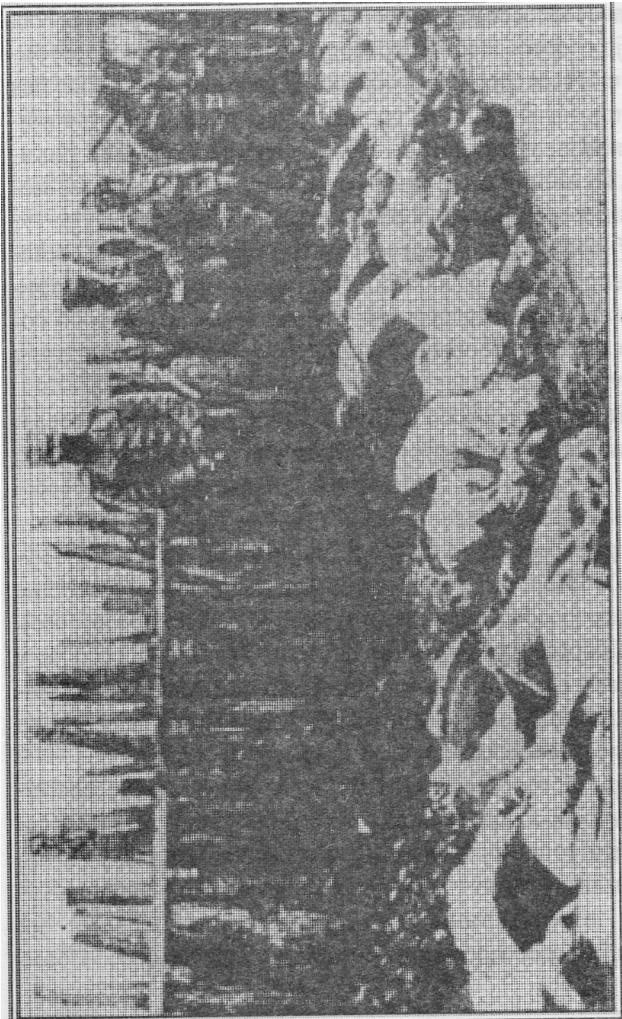
цири су их непрекидно подстицали на зверства. Кад год је пук пролазио официри су их храбрили да убијају све што је живо: краве, свиње, живину, све без обзира нато да ли је то потребно за снабдевање војске или не. Војници су се у подрумима опијали ракијом. Испуштали су алкохол из буради тако да су подруми често њиме били готово поплављени.

У Крупњу су сведоку показали једну сасвим младу девојку која је изјавила да ју је силовао један официр, а затим још педесет људи. Девојка стара 16 година била је необично лепа. Две жене су потврдиле њену изјаву.

Неки аустријски војник, извесни Дошen, Хрват, хвалио се како је убио једну жену, два старца и једно дете па је позвао своје другове да пођу са њим како би видели жртве.

Бр. 54, из 78. пука, заробљен на Црном Врху (Гучево), чуо је да је „висока команда“ издала наређење да ништа не сме бити поштеђено. Натпоручник Фојтек (Feutek) у активној служби 2. чете, рекао је у Осијеку где је био гарнизон 78. пука, да морају показати Србима шта све Аустријанци могу. Никога не смеју поштедети и свакога морају убити.

Бр. 55, из 15, чете 78. пука, изјавио је да је натпоручник Брнхард рекао да морају убијати све живо што им се на путу нађе. Ова два сведока, бр. 54 и бр. 55, били су прво у Рачи (Славонија) где је мајор Билина или Белина дозволио својим људима да пљачкају све на шта за време похода наиђу. И заи-

Сељаци које су у Јесени масакрирале мађарске трупе.
Фотографија је снимљена 23. августа 1914. године.

Жена Солдатовића (78 година) убијена и унакажена у Бастави, 19. августа 1914. г.

ста, све је било опљачкано.

Бр. 56, каплар из 28. ландверског пука, сведочио је да су Аустријанци у Шабцу поред цркве убили преко 60 цивила који су предходно у њој заточени. Искасапљени су бајонетима како би се уштедела муниција. Осморица војника били су извршиоци овог злочина. Сведок није могао да поднесе тај призор. Тела су два дана лежала на тргу док их нису сахранили. Ова осморица војника били су Мађари. Један генерал и официри су издали наређење за овај масакр. Међу жртвама је било и неколико деце и стараца. Овај каплар је дошао из Бијељине и провео је девет или десет дана у Шапцу.

Бр. 58, из 18. пешадијског пука из Копривнице (Хрват), тврди да је у Добрићу видео како војници из 37. мађарског пука убијају бајонетима једанаесторо или дванаесторо деце старе између 6 и 12 година. Овај масакр је извршен по наређењу натпоручника Нада (Nagy) и догодио се 16. или 17. августа. Сведок је био само на тридесет - четрдесет метара удаљен од војника - убица.

Бр. 59, из 6. забалског пешадијског пука. Пре преласка границе, мађарски капетан Боснај (**Bosznai**) им је издао наређење да убијају све редом, од петогодишње деце до старица. Међутим, када су прешли границу и стигли до првог србског села, капетан им је наредио да запале две куће; **том приликом им је наложио да убију чак и новорођенчад у колевкама.** Ухватили су 30-40 жена, деце и стараца и поставили

су их испред трупа за време окршаја (испред прве борбене линије) и сведок је видео како ови цивилигину од аустријских и србских метака. Ово се догодило у Околишту. Сведок је додао да би му било веома драго када би био у прилици да о томе посведочи на суду.

Бр. 61, из 28. пука. Приликом прве инвазије аустријске трупе су убијале све становнике и рањенике. Поручник Јекете је ухватио 23 сељака и довео их пред овог капетана који је свакога понаособ ударио ногом. Онај који би том приликом зајаукао, одмах би био стрељан.

Бр. 64, из 93. пука. Недалеко од Љубовије поручник прве чете убио је свештеника из револвера. Капетан Фајт (**Veit**) је наредио да тело буде спаљено.

Бр. 75, је изјавио да је из једне куће неколико хитаца испаљено на Аустријанце. Аустријанци су искасали све чланове породице, а потом спалили више од 800 кућа.

Др. Миливојевић, начелник санитета, изјавио је да је у својој амбуланти лечио једну жену која је имала двадесет рана од бајонета и **њено шестомесечно дете са раном од бајонета на лакту.** Урошија Марјановић, стара 50 година. Аустријанци су дошли и питали где је србска војска. Урошија је била код куће са мужем. Нису знали да им одговоре. Тада су их војници зграбили и одсекли нос и уши њеном мужу, а потом и његовом брату, да би их на крају обојицу убили. Овај масакр је извршен у кукурузишту.

Аница Рајић, жена Илије Рајића, стара 63 године. Војници који нису говорили србски одвели су Илију у двориште и видела је како њеном мужу одсекају једно уво. Када је породица касније однела Рајићев леш, на њему није било ни ушија, ни очију, ни носа.

Надежда Рајић, стара 19 година, потврдила је изјаву своје стрине Анице.

Брезјак обухвата три села : Слатину, Доњу и Горњу Недељицу. У овом срезу Аустријанци су на различите начине убили 54 особе. Већини је извађена утроба помоћу великих сабљи. Ово оружје има следеће димензије: Ширина сечива 5 цм, дебљина тупог дела сечива 0,7 цм, дужина сечива 46 цм, дужина целе сабље 63 цм. Наводим имена неких од убијених са кратким описом њихових рана:

Аница Јездић, стара 32 године, очи ископане, нос и упга одсечени.

Симо Јездић, стар 14 год. одсечени су му нос и уши.

Јелка Донић, 13 година, одсечени су јој нос и уши.

Цветко Павловић, ископане му очи.

Крсман Калабић, стар 56 година, ископане му очи и одсечени нос и уши.

Смиљана Васиљевић, стара 48 год., очи ископане.

Миросаву Васиљевић, стариу 21 годину: силовало је око 40 војника, потом су јој исечени генитални органи а коса гурнута у вагину. На крају су јој извадили утробу. Умрла је тек непосредно након овога.

Лазар Петровић, стар 46 година, одсекли су му једну шаку и ископали очи.

Милица Петровић, 45 година, одсекли су јој дојке.

Добрија Петровић, 18 година, ископали су јој очи.

Станка Петровић, стара 14 год, ископали јој очи и одсекли нос.

Ана Петровић, стара 7 година, одсекли су јој уши.

Живко Павловић, стар 50 годи- - на, исечен на комаде.

Станица Павловић, стара 50 година, Исечена на комаде и ископали су јој очи.

Зорка Павловић, стара 18 годи- на, исечена је на комаде —

Никола Томић, стар 63 године, нанет му је велики број рана бајонетом.

Живко Мађаравић, стар 70 год. ископане му очи.

Станоје Мађаревић, 40 година, одсекли су му уши.

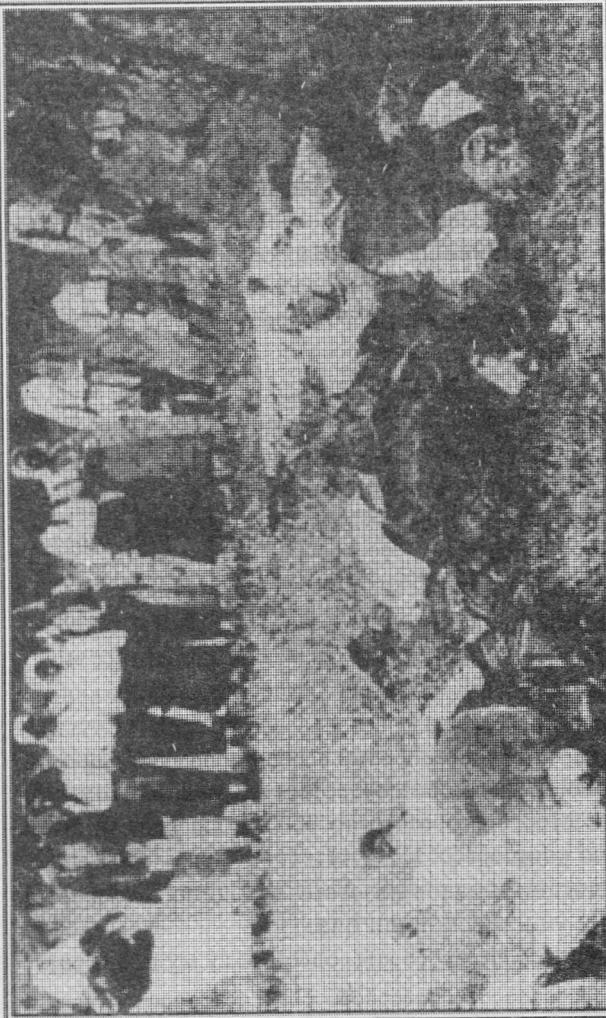
Јоцо Миловановић, стар 90 година, исекли су му кожу на кашеве.

Милосав Обрадовић, стар 18 година, одсекли су му нос и уши и ископали очи.

Драгољуб Исић, 18 год. одсекли су му нос и уши.

Једна породица. Пронађени су у јарку са својим псим. Сви заједно били су везани, укључујући и пса.

Једна породица.

Младе особе од 15 до 17 година масакриране у селу Грушић.
Запајанти ране на крводу лобдане и ископане очи.

36

Жибко Пејчић, стар 70 година, ископане очи и прекривен ранама.

Светозар Томић I, стар 54 год. ископане су му очи.

Светозар Томић II, стар 60 година, одсекли су му нос и уши.

Цветко Јакић, стар 23 године, ископали су му очи.

Милева Јакић, стара 17 година, силовали су је, а потом убили.

Сретен Росић, стар 26 година, исечен и сав прекривен ранама.

Миливоје Росић, стар 25 година

Ископали

Сава Росић, стар 50 година

су им очи

Михаило Росић, стар 18 година

и изболи их

Стана Росић, стара 50 година —

бајонетима

Љубомир Мађаревић, стар 16 година, одсекли су му нос и ископали очи.

Станица Шакић, стара 24 године, неколико пута су је силовали, а затим изболи бајонетом.

Драгомир Шакић, стар 35 година, силован неколико пута, а затим прободен бајонетом.

Стана Шакић, стара 15 година, силована и неколико пута избодена бајонетом.

Милева Гајић, стара 44 године, сва прекривена најразличитијим ранама.

Сва ова зверства Аустријанци су починили приликом долaska 3. августа. Нико од цивила није пуцао у непријатеља и већина сељака је побегла. Скоро сви који су остали, измасакрирани су. Тела Живка Бојић, старог 70 година, његове снахе Пелке, старе 25 годи-

и

и

на и њеног четвромесечног детета. касније су пронађена. Ови лешеви су били раскомадани. Аустријски Главни штаб имао је своје седиште у Брезјаку. У јадарским срезовима убијено је или нестало 800 лица. Ипак, у овај број не улазе зверства која су Аустријанци починили међу становништвом двеју општина које су у октобру 1914. окупирале трупе Франца Јозефа.

Смиља Васиљевић, стara 60 година, из Брезјака, била је сведок убиства Смиљане Васиљевић. Пошто су убили мајку, Аустријанци су хтели да силују њену ћерку Миросаву, али пошто се девојка бранила, војници су је убили тако што су је целу изболи бајонетима. Миросава је звала Васиљевићку у помоћ, али ова није ни могла ни смела да се умеша. Рањена девојка је умрла док су је силовали.

Александар Стевановић, инжињеријски капетан видео је лешеве двеју жена у Бастави. Жртвама су одсечене дојке и стављене у уста (жене из породице Солдатовић). У једном селу недалеко од Крупња, две девојке старе 17 и 21 год. пронађене су како леже без свести јер их је силовало више од двадесет војника.

У Шљивову је капетан пронашао тело једне четвромесечне бебе којој су проболи гркљан. У Бастави је видео лешеве једног шесдесетогодишњег старца и још једног човека избodenог бајонетом.

У соколској општини убијене су 24 особе, а 55 их је одведено. Жртве су избodenе бајонетима или стрељане или су пак смртно претучене кундацима. Ау-

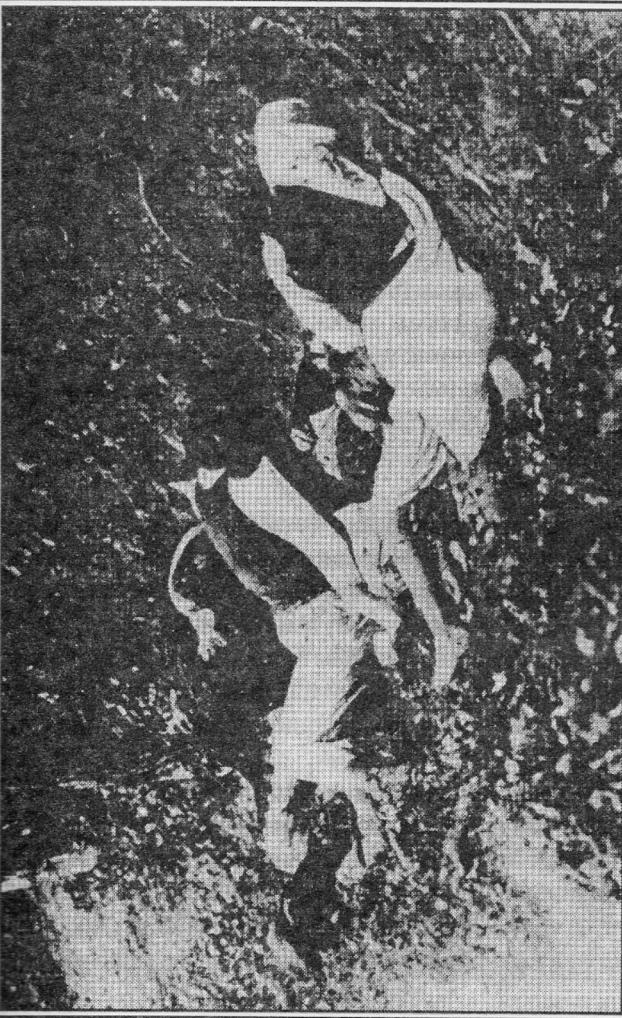
Жене и старци масакрирани у Криваји (Фото Мил. Илић)

Жене масакриране у Кривајици близу Завлаке

Сељаци масакрирани у Кривији по наређењу мајора Балзарека, 17. августа 1914. г.

Масакрирана породица у Кривији. (Фото С. Јовановић)

стријанци су починили ове масакре 4. и 5. августа.

У Костајнику (2.400 становника) Аустријанци су починили многа зверства. У овом крају су убијене или одведене 94 особе.

До прве инвазије је дошло 3. августа (по старом календару), а до друге 30. августа. За време другог упада побегли су сви који су били у стању да беже.

Алексија Гајић, која је била у одмаклој трудноћи, прво је сва избодена бајонетом, а потом убијена. Масакрирано је још осам жена.

У Брезовници су убијене или нестале 23 особе. Судбина осморо њих није позната, а за остале се зна да су избодени бајонетима.

Дринска општина. Девет убијених и једанаест несталих.

Толисавачка општина. Четрдесет двоје убијених и несталих. Жртве су масакриране на различите начине, било је обешених, избодених бајонетима, посечених сабљом, оних који су живи спаљени итд.

Бањевачка општина. Светозар Марковић, стар 38 година, подпреседник општине Бањевац, тврди да је 55 људи убијено или нестало. Неколико лица је рањено.

Љубовија. Минко Тадић, стар 49 година, председник општине и председник градског већа тврди да цела његова општина укључујући и села има 4.500 становника. Приликом прве аустријске инвазије 56 људи је убијено или је нестало. Број убијених и несталих се повећао на 65 приликом друге инвазије.

Јефрему Момићу, старом 80 година, одсечен је полно орган и стављен у уста.

Сима Савић, који је био болестан (излив крви у мозак) жив је спаљен у својој кући. Остале жртве су или стрељане или избодене бајонетом. Жене су силоване. У почетку су се жалиле на то, али сада ништа ие кажу и покушавају да скрију своју срамоту. Неколико лица је толико претучено, да су остали обогаљени. Председнику општине су позната три таква случаја.

Убијени су: Риста Тимотић, стар 52 године, Глиша Николић, стар 78 година и Ранко Лазић, стар 46 година. Сва зверства су починили Мађари, Немци и Хрвати. Нико из ове општине није пуцао у непријатеља.

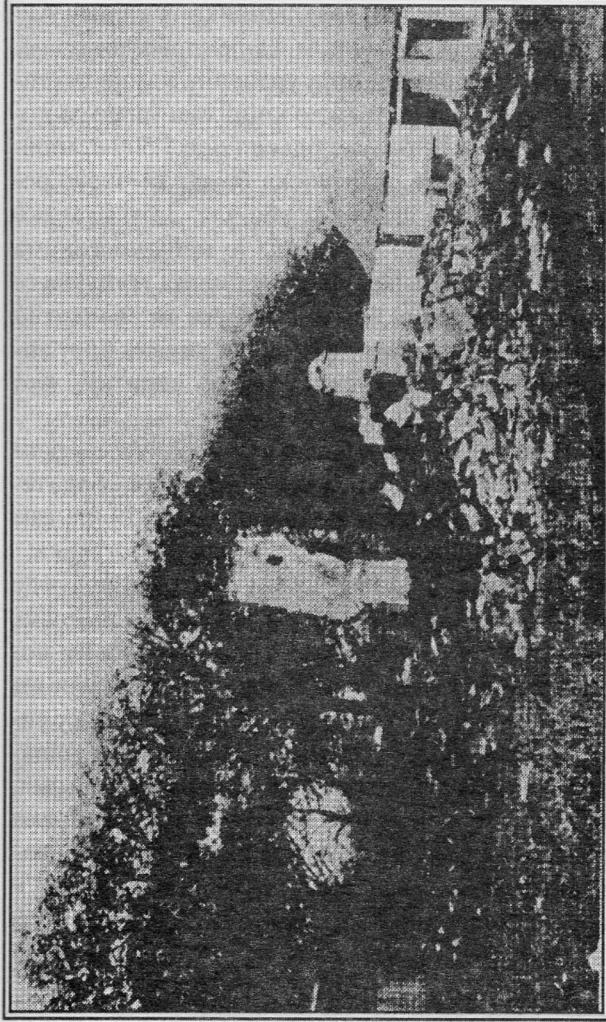
Укупан број убијених у овим испитиваним сезозним и општинама износи 1300 људи, укупан број рањених је 116, док је укупан број несталих 562. Убијено је 994 мушкираца и 306 жене, 51 мушкирац и 65 жене је рањено, док је нестало 489 мушкираца и 73 жене. Убијено је 87 деце млађе од десет година, 15 их је рањено, а 20 пестало.

Као што сам већ раније рекао, стварни број рањених је много већи од оног који показују цифре; међутим, због тога што сељаци не придају велики значај ранама које нису смртоносне, они пропуштају и да их пријаве властима.

Скренуо бих пажњу на то да нисам имао на распологању спискове убијених, рањених и несталих у

Учионица прњаворске школе где је спаљено 17. жртава после рањавања.
44 Запазити млаузеве крви на зиду

Прњавор: Рушевине куће Милутиновић у којој је спаљено стотину жена и деце
45 (Фото рајс)

брожним селима, или чак градовима кроз које су Аустријанци прошли приликом своје прве инвазије. Град Шабац, на пример, није урачунат у моје статистике а, на основу података до којих сам успео да дођем, Аустријанци су одатле одвели око 1.500 становника. С друге стране, аустријска војска се често решавала талалац тако што их је убијала. Зато се може са сигурношћу предпоставити да је међу несталима било много убијених. Под овим условима усуђујем се да ироценим, наравно, без могућности да апсолутно прецизно потврдим ове цифре, да је укупан број цивилних жртава прве аустроугарске инвазије око 3.500 до 4.000.

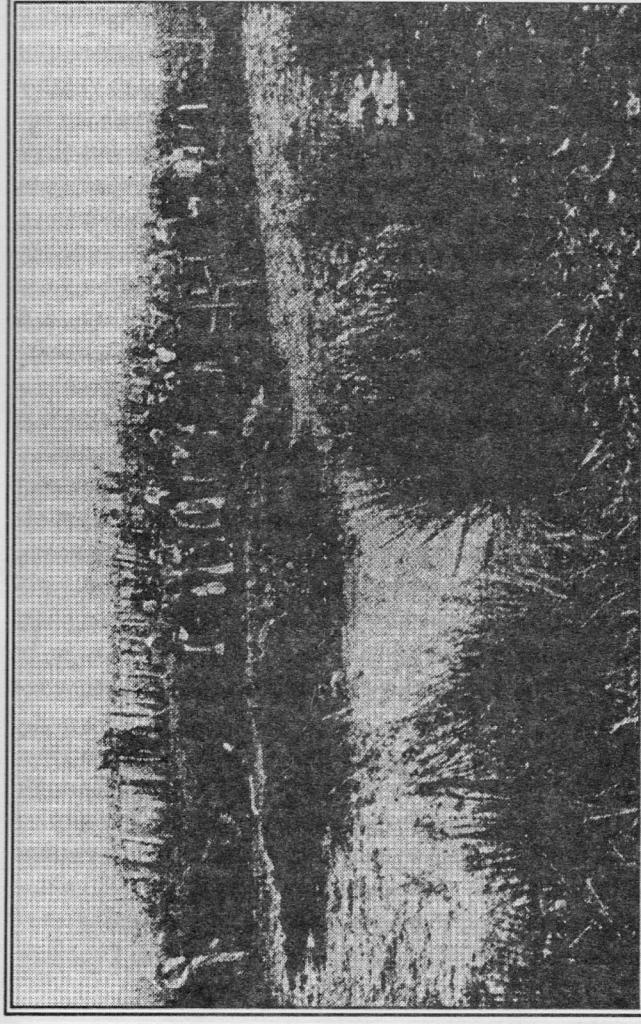
Било је интересантно испитати различите врсте убијања и сакаћења која је непријатељска солдатеска извршила над цивилним становништвом, па сам тако саставио списак следећих метода и поступака: Жртве су стрељали, наносили им смртоносне убоде бајонетима, убијали их ножевима, одсецали им руке, ломили их или су са њих драли кожу, ломили им ноге, одсецали нос и уши, вадили им очи, одсецали им гениталне органе. Жртве су каменовали, жене су сиполовали, убијали и одсецали им дојке; жртве су вешали и живе спаљивали, једно дете су бацили свињама, задавали су им кундацима или штаповима смртне ударце, набијали их на колац и драли им кожу на кашеве. Велики број особа су живе спалили. Само у прњаворској општини било их је 122. Како код убијених, тако и код рањених, ране су наношене по свим

деловима тела. Број мртвих и осакаћених такође је велики. У три поменута среза, различити типови убиства и тортуре распоређени су на следећи начин:

	Муш.	Жен.
	пол	пол
жртве стрељане, ...	345	64
жртве убијене ножевима, ...	113	27
жртве обешене, ...	7	6
жртве измасакриране или смртно претучене штаповима и кундацима, ...	8	20
жртве којима је извађена утроба, ...	2	4
жртве живе спаљене, ...	35	96
жртве које су везали и опљачкали	52	12
жртве којима су руке отсечене, ...	5	1
отргнуте или поломљене, ...	3	0
жртве којима су одсекли или поломили ноге, ...	28	6
жртве којима су одсекли нос, ...	31	7
жртве којима су одсекли уши, ...	30	38
жртве којима су ископали очи, ...	3	3
жртве где су одсекли гениталне органе, ...	15	3
жртве којима су изрезали кожу на кашеве или отргли делове лица, ...	12	1
жртве које су каменоване, ...	0	2
жртве којима су одсекли дојке, ...	17	6
жртве исечене на комаде, ...	1	0
жртве којима су одсекли главу, ...	0	1
девојчица бачена свињама, ...	240	55
жртве убијене без навођења		

48 Отворена јама из шабачке цркве. Запазити положај лешева (ноге навише) и конопац везан за руке једне од жртава (Фото Рајс)

49 Лешница: Заједничка гробница где је живо сачувано 109. цивилних жртава

Треба нагласити да су неке од жртава наведених у овој статистичкој табели биле подвргнуте двама или већем броју начина мучења. Свака тортура је ушла у своју категорију тако да су бројеви на овој табели већи од оних предходно наведених као коначан број жртава. На основу свега изнесеног, јасно је да број жртава, деце, жена, младића и старадца представља прилично висок проценат становништва освојене територије. Докази који су ми пружени указују и да је начин на који су непријатељски војници убијали и масакрирали руковођен одређеним системом. Био је то исти онај систем истребљивања који се одразио и у бомбардовању отворених градова шрапнелима и запаљивим гранатама и у систематском спаљивању кућа и помоћних зграда. **Зверства која су почињена немогуће је посматрати као дело неколицине разбојника, какве је свакако могуће наћи у свим војскама.** У то би се могло поверовати да је било неколико десетина жртава, али ако је њихов број у хиљадама, онда не може бити прихватљиво објашњење да је реч о рђавом понашању изолованих питковских елемената.

Пошто Аустријанци, посебно након директних оптужби против њих у листу „*Gazette de Lausanne*”, нису више могли да порекну масакре над цивилним становништвом, потрудили су се, на немачки начин, да себе оправдају изјавом да је егзекуција цивила постала неопходна због непријатељског држања становништва, које су оптужили да је активно учество-

вало у војним операцијама. Другим речима, цивилно становништво је наводно пуцало на трупе. Моја истрага, међутим, доказује сасвим сигурно да већина цивила није испалила ни један метак нити је извршила било какав непријатељски чин према аустроугарским трупама. Могуће је да је ту и тамо понеки сељак испалио метак на ипријатеља, али чак и да је било таквих случајева, Аустроугари нису имали право да убијају таоце, и то због члана 50 Хашке конвенције од 18. октобра 1907, који је потписала и њихова влада. У овом члану се каже: „**Никакво колективно кажњавање, новчано или било које друго, не може бити извршено над становништвом на основу поступака појединача за које становништво не може бити сматрано колективно одговорним**“.

Врло је вероватно, и ју то објаснити у поглављу посвећеном узроцима масакра, да су аустроугарске трупе неуниформисане војнике другог и трећег позива повремено сматрале сељацима слободним стрелцима.

Аустријско објашњење, да су ове егзекуције биле неопходне због непријатељског држања становништва може се формално одбацити на основу следећих чињеница:

1)Када се једна војска осећа обавезном да изврши екзекуцију цивила због илегалног учешћа у ратним операцијама, убијају се кривци.

Ниједна војска не би смела да падне тако ниско и да изврши додатно кажњавање лица која заправо са-

мо бране своју земљу. Скоро половина жртава Аустроугара била је избодена бајонетима или смртно претучена кундацима. Касапили су их и вешали, живе их спаљивали или чак касапили.

Ове методе су сасвим опречне уобичајеним методама екзекуције слободних стрелаца у рату.

2) Међу жртвама наведеним у мојој статистици налази се и 82 деце млађе од 10 година од којих је 8 чак било млађе од годину дана. Ту је и 306 жена и велики број људи старијих од 60 година. Бесмислено је предпоставити да би двомесечне и тромесечне бебе или старци од 95 година могли бити слободни стрелци у рату.

3) Када је једна војска принуђена да прибегне екзекуцији, тада се, како сам раније рекао, кривци стрељају. Како је онда могуће да је међу цивилним жртвама аустријске инвазије било толико рањених? Да ли је могуће да је аустријска Врховна команда измислила неку полуекзекуцију према којој жртву треба ранити, али не и убити?

Не! Закаснели изговори аустријских званичника падају у воду. Њихова војска је систематски и методично извршавала мисију истребљивања, а поколь деце, жена и стараца представља део ове мисије.

ПОСТУПАЊЕ СА АУСТРИЈСКИМ ЗАРОБЉЕНИЦIMA

Приликом мог боравка у Србији често сам долазио у контакт са аустроугарским затвореницима тако што сам им постављао разна питања везана за монту истрагу. Тако сам био у прилици да посматрам, у свако доба дана, и то у различитим заробљеничким логорима, како се поступа са овим људима. Мислим да је препоручљиво овде додати кратак резиме мојих запажања, поткрепљен изјавама заробљеника до којих сам дошао и од којих ћу навести најтипичније.

Одмах ћу рећи да се ратни заробљеници у Србији осећају апсолутно као код куће и, као да тиме хоће да покажу своје задовољство, на грудима својих мундира или на капама носе траку са српском тробојком. Видео сам неколико стотина ових заробљеника како носе тробојку и који, мада немају онај комфор који би имали у својим сопственим кућама, изгледају одушевљени што се налазе на српској територији. Такође сам приметио да им се указује велико поверење и да им је у тренуцима изван радног времена дозвољено да се потпуно слободно шетају.

У заробљеничким логорима које сам имао прилику да посетим, заробљеници су подељени у чете у зависности од свог занимања. Морају да раде: неки су кројачи, други су пекари а трећи поправљају путеве итд. Један војник (Чех), архитекта по занимању управљао је градњом пекаре у Нишу. „Једного-

дижњи добровољци", младићи који су добили добро образовање, нису запослени и жале се да им тешко пада ова незапосленост. Један од њих, студент техничке, упитао ме је да ли бих могао да га запослим у техничкој радионици.

Заробљеници једу исту храну коју једу и србски војници: супу два пута дневно. месо, поврће и следовање хлеба. Њиховим четама често командују официри српске националности.

Често сам виђао заробљенике у контакту са локалним становништвом, и ниједном нисам приметио било какво непријатељско држање ових других. Међу заробљеницима има много ожењених људи који су веома забринuti због својих породица, зато што им ретко стижу вести од њих.

Што се тиче официра, где год сам био, видео сам да су пристојно смештени. У Нишу, на пример, бораве у тврђави. Тамо је био један аустријски командант који ме је уверавао да је учињено све што се могло учинити како би им било пријатно и једино се пожалио због тога што им је било дозвољено да излазе само једном недељно. У почетку су се хранили у официрској кантини. Овај мајор ми је рекао да потпуно разуме ове мере предострожности. За одмор су имали слободно коришћење једне лепе баште, а имају и аустријског кувара који ради под надзором једног аустријског официра. Ови официри нису одавали утисак да су превише нездовољни својом судбином пошто су певали и забављали се колико су могли. Собе

у којима бораве су једноставне. али веома удобне. Додајем и неколико типичних изјава аустроугарских ратних заробљеника.

Бр. 114, из 25. пука, 3. батаљона 12. чете, жали се на недостатак хране у аустријској војсци. Трупама је говорено да Срби злостављају своје заробљенике, да им отсецају носeve, уши итд. Сведок је веома изненадио овим хуманим поступањем у Србији. Био је лакше рањен, а доктори и болничари су према њему били веома љубазни.

Бр. 115, командир оделења из 1. босанског пука, тврди да су једног аустријског санитетског каплара Срби заробили па су га потом пустили. Овај догађај су његове аустријске колеге високо цениле. Официри су били немачког порекла. Он је рањен у раме и сматрао се срећним што су србски болничари према њему лепо поступали и дали му дувана и хлеба.

Бр. 116, из 32. ландверског пука. Хлеб је много боли од аустријског хлеба. Његови другови нису очекивали да ће се према њима у Србији тако лепо поступати. Свуда се у Аустрији говорило, а нарочито у војсци, да Срби злостављају своје заробљенике тако што им одсецају носeve, уши, пенисе итд.

Бр. 120, из 78. мађарског пешадијског пука. Може само да призна да према њему поступају веома лепо. Храна је добра, а месо добијају два пута дневно. Но ћу му није хладно у великим затворским собама које служе као спаваонице. Официри су им говорили да Срби злостављају своје заробљенике.

Рајс је на крају извештаја написао свој коментар Пашићу по питању поступања са аустријским заробљеницима са следећом садржином:

Знам да је издржавање овогиког броја ратних заробљеника велики трошак за Вашу земљу и да је тешко сместити их. Ваше војне власти чине све што је у њиховој моћи да овим заробљеницима живот учине што подношљивијим. Често сам сретао пуковника Илића и знам да је овај изузетан човек учинио и више него што је могуће за заробљене непријатељске војнике. Сматрао је питањем части да са њима поступа као са србским војницима. Аустријски поручник Ф.С. ми је рекао: „Пуковник Илић је за нас као други отац“. Очигледно је да су Ваши ресурси ограничени, и да се просторије у којима сте принуђени да држите ове људе не могу лако загрејати. Неизбежно је да је некима од њих тешко, али ово се дешава и у земљама које су на много мањим мукама од Ваше. Ове земље не могу наћи оправдање које Ви са пуним правом можете навести, а то је „немогућност да се пружи више“. **Судбина ратног заробљеника није никада завидна, али судећи по ономе што сам видео, ви ћете увек имати право да кажете да сте упркос економским тешкоћама са којима се Ваша земља суочава, испунили своју дужност колико је то могуће и да сте често чинили више него што Вам је дужност налагала. Показали сте хуманост.**

K. A. Reiss,

Проф. Универзитета у Лозани Јануар - Март 1915.

**Класификација аустроугарских зверства за
време првог упада у Србију 1914. године:**

Начин погубљења жртава:	Муш.	Жен.
жртве стрељане, ...	345	64
жртве убијене ножевима, ...	113	27
жртве обешене, ...	7	6
жртве измасакриране или смртно претучене штаповима и кундацима, ...	8	20
жртве којима је извађена утроба, ...	2	4
жртве живе спаљене,.....	35	96
жртве које су везали и опљачкали	52	12
жртве којима су руке отсечене, отргнуте или поломљене, ...	5	1
жртве којима су одсекли или поломили ноге,.....	3	0
жртве којима су одсекли нос,.....	28	6
жртве којима су одсекли уши,.....	31	7
жртве којима су ископали очи,.....	30	38
жртве где су одсекли гениталне органе, ...	3	3
жртве којима су изрезали кожу на каишеве или отргли делове лица, ...	15	3
жртве које су каменоване,.....	12	1
жртве којима су одсекли дојке, ...	0	2
жртве исечене на комаде, ...	17	6
жртве којима су одсекли главу, ...	1	0
девојчица бачена свињама,.....	0	1
жртве убијене без навођења	240	55

